

UOT 339.9

Vilayət İsmaylov
Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası, i.e.d.
ismaylov1953@mail.ru
Xəqani Məmmədov
Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası
xaqani.mamedov.1977@mail.ru

AQRAR İQTİSADIYYATDA XARİCİ İQTİSADI FƏALİYYƏTİN İNKİŞAFININ ƏSAS PRIORİTETLƏRİ

Məqalədə aqrar iqtisadiyyatda xarici iqtisadi fəaliyyətin əsas inkişaf prioritetləri müəyyənləşdirilir.

Eyni zamanda, xarici iqtisadi fəaliyyətin düzgün təşkilinin ölkə əhalisinin iqtisadi və sosial durumunun yaxınlaşmasındakı mühüm rolu və beynəlxalq ticarətdə bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan iki meyl – beynəlxalq ticarətin liberallaşması və proteksionizmin dərinləşməsi qeyd edilir.

Məqsəd- aqrar iqtisadiyyatda xarici iqtisadi fəaliyyətin inkişaf etdirilməsi və onun prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsi.

Metodologiya- tədqiqatda təhlil zamanı iqtisadi-statistik təhlil metodundan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri- əksər ölkələr özlərinin xarici ticarət-iqtisadi diplomatiyalarında iqtisadi amilləri və iqtisadi təzyiqləri proteksionist tədbirlər şəraitində tətbiq etməyə üstünlük verirlər.

Açar sözlər: aqrar iqtisadiyyat, beynəlxalq ticarət, fəaliyyət, prioritetlər.

Giriş

Azərbaycanda xarici ticarət əlaqələrinin tənzimlənməsi sisteminin elmi əsaslarla formalaşması 1990-cı illərdə başlamış, bu sistemin dünya təcrübəsinə və standartlarına uyğun olan normativ-hüquqi əsasları, maddi-texniki bazası yaradılmış, xarici ticarət siyasətinin əsas funksional vəzifələri və fəaliyyət mexanizmləri: ixrac istehsal sahələrinin inkişafının stimullaşdırılması, idxal əvəzləyici istehsal sahələrinin yaradılması və ölkədə səmərəli ticarət siyasətinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi kimi vəzifələr müəyyənləşdirilmişdir.

Azərbaycanda xarici ticarət əlaqələrinin tənzimlənməsi sahəsində müəyyən problemlər olsa da aqrar sahənin tənzimlənməsi və xarici iqtisadi əlaqələrdəki xüsusi çəkinin artırılması istiqamətində köklü islahatlar aparılmışdır. Bu problemlərlə bağlı prezident İlham Əliyev qeyd edir: “Azərbaycanın xarici ticarət siyasəti həm ikitərəfli formada, həm də Beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində çox uğurlu və düşünülmüş siyasətdir. Bizim strateji xəttimiz var və biz bu xəttə sadıq. Son illər ərzində aparılan işlər onu göstərir ki, Azərbaycanın dünyadakı mövqeləri daha da möhkəmlənir”.

Aqrar sektor, həm əhalinin zəruri istehlak məhsulları ilə təmin olunmasında, həm də sənaye sektoru müəssisələrinin əsas xammala olan tələbatının ödənilməsində və əhalinin müəyyən bir hissəsinin məşğulluğunun təmin olunmasında əsas faktor kimi çıxış edir. Eyni zamanda, aqrar sektorda istehsal olunan məhsulun müəyyən bir hissəsi ixrac əhəmiyyətli olduğundan xarici valyutanın ölkəyə daxil olmasında, xüsusilə də zəif inkişaf etmiş ölkələrdə milli gəlirin mühüm bir hissəsinin təmin olunmasında, ölkənin ərzaq və iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin olunmasında kənd təsərrüfatı mühüm əhəmiyyət kəsb edən sahələrdən biridir.

Aqrar sektorun ölkə iqtisadiyyatında rolu

Müstəqilliyin ilk illərində kənd təsərrüfatında məhsul istehsalı kəskin şəkildə aşağı düşmüş, aqrar sektorda yaranan böhran vəziyyəti həm digər sektorlara mənfi təsir göstərmiş, həm də ölkədə istehlak məhsullarının qıtlığına şərait yaradaraq inflyasiyanı artırmışdır. Bu fikirləri aydın dərk etmək üçün müstəqilliyin ilk illərində ixracın coğrafi quruluşuna fikir versək görürük ki, 1992-ci ilə

nisbətən 1999-cu ildə ixracın həcmi 1,6 dəfə (554,3 min ABŞ dolları həcmində) azalmışdır. Beləliklə, bütün bu sadalananlar işsizliyin dərinləşməsinə və bütövlükdə mənfi iqtisadi artımın baş verməsinə qaçılmaz etmişdir.

Yuxarıda qeyd edilənləri aqrar sektorun ölkə iqtisadiyyatındakı rolu baxımından qiymətləndirdikdə burada aparılan islahatların nə qədər zəruri olduğu açıq bir şəkildə ortaya çıxmış olur. Odur ki, ölkə iqtisadiyyatının aqrar sektorunun yenidən dirçəldilməsini təmin etmək və bu mütərəqqi bazar münasibətlərini formalaşdırmaq məqsədilə kənd təsərrüfatında bir sıra vacib istiqamətlərdə aktiv islahatlara başlanılması zərurəti meydana çıxmışdır.

Fikrimizcə, kənd təsərrüfatı sektorunun böhran vəziyyətdən çıxarılması və ölkədə ərzaq bolluğu yaradılmasının əsas və əhəmiyyətli yollarından biri aqrar sektorda islahatlar aparmaqla, bu sahədə özəl bölmənin inkişafı və bazar münasibətlərinə əsaslanan iqtisadi sistemin bərqərar olması hesab edilir. Bu baxımdan da, azad bazar münasibətləri sistemində aqrar məhsulların beynəlxalq ticarəti, idxalatı və ixracatı inkişaf etmiş iqtisadi strukturun formalaşdırılmasında mühim rol oynayır.

Ənənəvi və ən çevik iqtisadi mexanizm hesab edilən xarici ticarət dünya ölkələri arasındakı iqtisadi münasibətlərin əsasını təşkil edir. Bu, eyni zamanda iqtisadi resursların dünya ölkələri arasında qeyri – bərabər bölgüsü, istehsal prosesinin səmərəli təşkili üçün istehsal resurslarının və ya texnologiyanın kombinasiyasının zəruriliyi, xarici ticarətin milli resursların beynəlxalq mobilliyinin əvəzləyicisi kimi çıxış etməsi və s. kimi amillərlə şərtləndirilir.

Müasir dövrdə qloballaşma prosesinin daha da sürətlənməsi ölkələrin Beynəlxalq Əmək Bölgüsü əsasında ixtisaslaşmada aktiv və intensiv iştirakını zəruri etmişdir. Məlumdur ki, dünya təsərrüfat sisteminin mütərəqqi və dinamik inkişafı beynəlxalq ticarətin daha da genişləndirilməsi və inkişafını, onun liberallaşdırılması, ticarət-iqtisadi əlaqələrin ildən- ilə həm coğrafi, həm də əmtəə strukturu baxımından dəyişilməsini özündə əks etdirir.

Dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyat sahəsində iki fundamental problemi eyni zamanda həll etmək zərurəti qarşısında qalmışdır. Bunlardan birincisi və ən mühümü dövlət müstəqilliyimizi qoruyub yaşatmaq və daha da möhkəmlətmək gücünə malik olan bütöv milli iqtisadi sistemi formalaşdırmaqdır. Aydındır ki, belə bir şəraitdə Azərbaycanda dövlət müstəqilliyinin iqtisadi əsaslarının möhkəmləndirilməsi və sosial-iqtisadi inkişafın təmin olunması, hər şeydən əvvəl, bütöv iqtisadi sistemin formalaşdırılmasını tələb edir.

Digər mühüm məsələ isə real bazar münasibətlərinə keçidlə əlaqədar olaraq iqtisadi münasibətlərin əsaslı şəkildə yenidən qurulması zərurətidir.

Fikrimizcə, bu problemin həlli bilavasitə bazar infrastrukturunun formalaşdırılmasını, mülkiyyət çoxnövçülüynün yaradılmasını, istehsalçı və istehlakçıların sərbəstliyinin və azad qərar qəbul etməsinin həyata keçirilməsini, azad rəqabət fəaliyyətinə əlverişli şəraitin yaradılmasını və s. təmin etmiş olur.

Həmçinin, qeyd edilən problemlərin həllini bir sıra digər amillər: məcburi cəlb olunduğumuz müharibə və onun doğurduğu nəticələr (ölkənin ərazisinin 20 faizinin zəbt olunması, iqtisadi potensialın 15 faizdən çoxunun itirilməsi, 1 milyondan artıq didərgin və qaçqının sosial-iqtisadi problemləri və s.), on illərlə formalaşmış iqtisadi əlaqələrin, o cümlədən istehsal-kooperasiya əlaqələrinin birdən-birə pozulması, dünya bazarlarına, həmçinin ənənəvi bazarlara çıxış yollarında yaranmış maneələr və s. daha da çətinləşdirmişdir. Bütün bunlarla yanaşı mənfi qonşu ölkənin işğal edilmiş ərazilərdə törətdiyi vəhşi cinayətlər, ekoloji terrorlar, yeraltı və yerüstü sərvətlərin talan edilməsi, BMT-nin bu məsələ ilə əlaqəli qəbul etdiyi qərarların yerinə yetirilməməsi və Azərbaycan dövlətinin ərazisinə sentyabrda basqın cəhdi göstərən Ermənistanla qarşı Vətən Müharibəsi variantının seçilməsi qaçılmaz olmuş, müzəffər ordumuz 44 gün ərzində (27 sentyabr-10 noyabr 2020-ci il) həmin ərazilərimizi düşməndən təmizləməyə nail olmuşdur. Hesab edirik ki, ölkə daxilindəki bu sadalanan problemlərin həlli onilliklər ərzində formalaşmış iqtisadi əlaqələrin beynəlxalq miqyasda genişlənməsində, həmçinin Azərbaycanın dünya bazarlarına çıxış mexanizmini yüksək səviyyədə təmin etməklə azad rəqabətin yaranmasında və iqtisadiyyatımızın dayanıqlı inkişafına nail olunmasında əlverişli şərait yaradacaqdır.

Azərbaycanın ticarət iqtisadi əlaqələrinin coğrafiyasının iqtisadi-statistik təhlili

Təbii ki, bir-biri ilə kəsişən belə çoxsaylı sosial-iqtisadi problemləri tək-cə daxili imkanlar hesabına həll etmək mümkün deyildir.

Buradan aydın olur ki, xarici iqtisadi əlaqələrin məqbul vasitələrlə genişləndirilməsi və inkişafı yolu ilə ölkə iqtisadiyyatının dünya təsərrüfat sisteminə səmərəli inteqrasiyası müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın təmin edilməsinin zəruri şərtidir.

Lakin bu da həqiqətdir ki, dünya təsərrüfat sisteminə səmərəli daxil olmaq avtomatik şəkildə baş vermir. Bunun üçün ilk növbədə yaranmış şəraitə adekvat olan, elmi cəhətdən əsaslandırılmış xarici iqtisadi fəaliyyət siyasətinin formalaşdırılması tələb olunur.

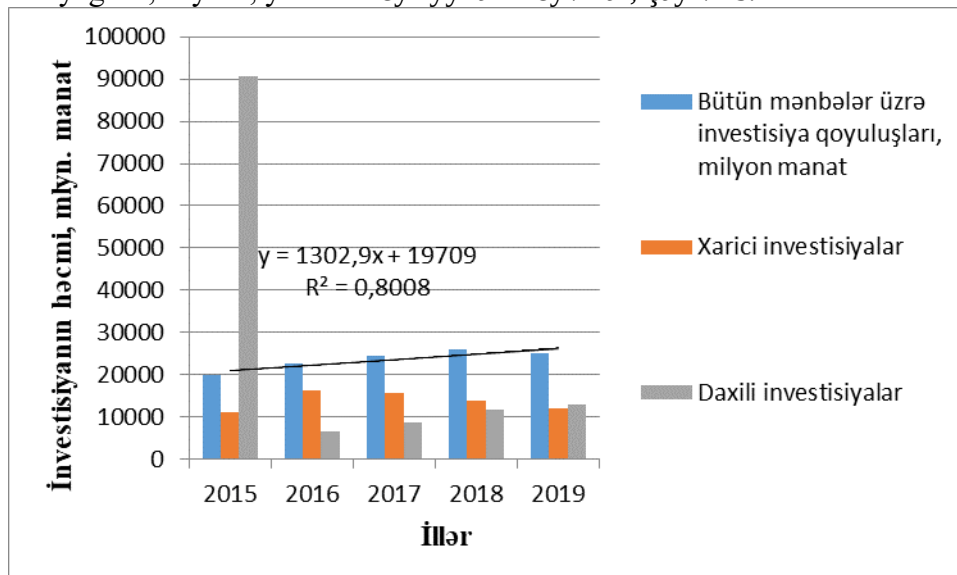
Tədqiqatlar göstərir ki, iqtisadiyyatın dünya təsərrüfat sisteminə səmərəli inteqrasiyası üçün Azərbaycanda real imkanlar vardır və bu imkanlardan bacarıqla istifadə olunması ölkə qarşısında duran bir çox aktual, sosial-iqtisadi problemlərin həllində, o cümlədən davamlı iqtisadi artımın təmin olunmasında mühüm rol oynamaqla yanaşı, perspektivdə Azərbaycanın dünyanın inkişaf etmiş ölkələri sırasına çıxmasını təmin edə bilər.

Hazırkı şəraitdə dövlətin həyata keçirmiş olduğu xarici ticarət siyasəti hər bir sivil ölkədə olduğu kimi respublikamızın iqtisadiyyatının dövlət tənzimlənmə sisteminin əsas tərkib hissələrindən birini təşkil edir, respublika rəhbərliyi bu istiqamətdə son illərdə təqdirəlayiq tədbirlər, islahatlar aparır və bu işlər hazırda da davam etdirilir. Məhz, bu islahatların nəticəsində respublikamızda son illərdə əhəmiyyətli iqtisadi artıma və onunla bağlı iqtisadi inkişafın dayanıqlı və davamlı olmasına nail olunmuş, respublikamızın dünya birliyinə daha möhkəm əsaslarla inteqrasiya olunması üçün real imkanlar və şərait yaranmışdır. Dünya birliyinə möhkəm əsaslarla inteqrasiya ölkə iqtisadiyyatının dayanıqlı inkişafını təmin edir və bu sahənin genişləndirilməsi üçün investisiya qoyuluşunun həcmi artırılmasını şərtləndirir (şəkil 1).

Məlumatların təhlili göstərir ki, son 10 ildə bütün mənbələr üzrə investisiya qoyuluşlarının həcmi 1,73 dəfə artaraq 24986,6 milyon manat (14698,0 milyon ABŞ dolları) təşkil etmişdir. Həmçinin, müqayisə edilən dövrdə xarici investisiyaların həcmi 1,83 dəfə artmış və 12119,5 milyon manat (7129,1 milyon ABŞ dolları), daxili investisiyaların həcmi isə 1,72 dəfə artmış və 12867,1 milyon manat (7568,9 milyon ABŞ dolları) təşkil etmişdir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadiyyatın qeyri- neft sahələrinin inkişafına nəzər saldıqda belə bir qənaətə gəlmək olar ki, aqrar sahədə Azərbaycan iqtisadiyyatının ixrac potensialı ən perspektiv sahələrindən aşağıdakıları göstərmək olar:

Yüngül sənaye üzrə hazır pambıq parçalar, trikotaj məmulatları, ayaqqabı və s.

Yeyinti sənayesi üzrə şərablar, konyaklar, qənnadı məmulatları, təbii şirələr, cəmlər, qoz və fındıq, efir yağları, zeytun, yüksək keyfiyyətli meyvələr, çay və s.



Şəkil 1. İqtisadiyyata yönəldilmiş investisiyalar

Qeyd: [3] məlumatları əsasında müəllif tərtib etmişdir

Qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadi inkişaf səviyyəsini müəyyən edən mühüm göstərici kimi, ölkənin xarici ticarət sahəsində aparılan strateji xətti ixrac-idxal əməliyyatları üçün əlverişli şəraitin yaradılmasından, onları tənzimləyən qaydaların liberallaşdırılmasından ibarətdir.

Həmçinin, Azərbaycan iqtisadiyyatına cəlb olunmuş birbaşa xarici investisiyaların həcmində müxtəlif ölkələrin xüsusi çəkisinin müəyyən edilməsinin də önəmli bir məsələ olduğunu qeyd edə bilərik (cədvəl 1).

Cədvəl 1.

Azərbaycan iqtisadiyyatına cəlb olunmuş birbaşa xarici investisiyalar

S/N	Dövlətlər	2019-cı il, 9 ay		2020-ci il, 9 ay	
		Məbləğ, milyon ABŞ dolları	Xüsusi çəkisi, %	Məbləğ, milyon ABŞ dolları	Xüsusi çəkisi, %
1	Birləşmiş Krallıq	850,556	31,9	1245,750	36,7
2	Türkiyə	433,207	16,2	413,221	12,2
3	Amerika Birləşmiş Ştatları	261,105	9,8	397,386	11,2
4	Yaponiya	188,993	7,1	271,245	8,0
5	Malayziya	201,914	7,6	210,321	6,2
6	Kipr	144,027	5,4	157,506	4,6
7	İran İslam Respublikası	129,975	4,9	135,221	4,0
8	Norveç	107,492	4,0	154,083	4,5
9	Niderland	102,231	3,8	52,363	1,5
...	...	...	...	...	...
12	Rusiya Federasiyası	30,542	1,1	149,192	4,4
...	...	...	...	...	...
	Cəmi	2669,745	100,0	3390,529	100,0

Qeyd: [https://www.cbar.az/page-43/external-sector-statistics] əsasında müəllif tərtib etmişdir

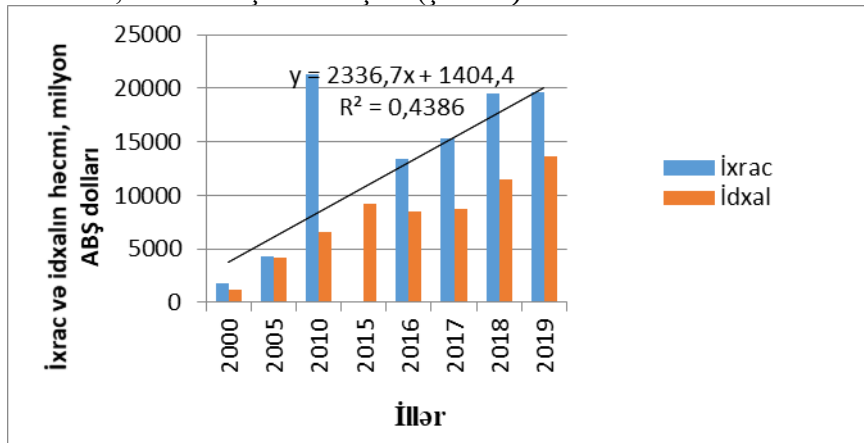
Məlumatların təhlili göstərir ki, 2019-cu ildə Azərbaycan iqtisadiyyatına cəlb olunmuş birbaşa xarici investisiyalar üzrə ilk beşlikdə Birləşmiş Krallıq, Türkiyə, Amerika Birləşmiş Ştatları, Yaponiya, Malayziya yer almışdır. Bu göstəriciyə görə Birləşmiş Krallığın xüsusi çəkisi-31,9%, Türkiyə-16,2% və ABŞ-9,8% təşkil etmişdir. Onu da qeyd edək ki, Rusiya Federasiyasının xüsusi çəkisi bu ölkələr sırasında 12-ci sırada yerləşməklə 1,1% olmuşdur.

Eyni dövr üçün 2020-ci ilin 9 ayı ərzində Azərbaycan iqtisadiyyatına cəlb olunmuş birbaşa xarici investisiyalar 7-ci sırada yer almış ölkələrdə dəyişiklik olmamışdır. Belə ki, 2019-cu ilin göstəricilərinə görə 12-ci sırada yerləşmiş Rusiya Federasiyası 2020-ci il də 8-ci sıraya qalxmış və xüsusi çəkisini 4 dəfə (4,4%) artırmışdır. Həmçinin Norveçin də xüsusi çəkisi bir pillə irəliləyərək 1,125 dəfə və ya 0,5% yüksəlmişdir. Hər iki ildə ikinci sırada yer alan Türkiyənin bu göstərici üzrə dəyişikliyi sıra sayında deyil faiz göstəricisində (-4,0%) azalma ilə nəticələnmişdir.

Eyni zamanda, Azərbaycanın xarici ölkələrin iqtisadiyyatına yönəltdiyi birbaşa xarici investisiyalara nəzər salsaq görürük ki, müqayisə edilən dövr ərzində ABŞ-na qoyulmuş investisiyanın xüsusi çəkisində 17,2%, Rusiya Federasiyasında 8,5%, Avstriyada 7,9%, Maltada 3,3% və Monteneqroda 2,3% təşkil etmişdir [7].

2000-2019-cu illər ərzində Azərbaycan Respublikasının xarici dövlətlərlə ticarət dövriyyəsində ixrac və idxalın həcminə nəzər saldıqda görünür ki, ixracın ən yüksək həcmi 2010-cu ildə olmuş (21360,21 milyon dollar) və bu hətta 2019-cu ilin göstəricisindən 1724,63 milyon dollar

çox olmuşdur. İdxalda isə müqayisə edilən illərdə dinamik artım olmuş və 2000-ci ilə nisbətən 2019-cu ildə artım 11,66 dəfə təşkil etmişdir (şəkil 2).



Şəkil 2. 2000-2019-cu illərdə idxal və ixracın coğrafi quruluşu

Qeyd: [3] məlumatları əsasında müəllif tərtib etmişdir

2019-cu ildə Azərbaycan Respublikasının xarici dövlətlərlə ticarət dövriyyəsinin ümumi həcmi 33302, 9 milyon ABŞ dolları təşkil etmişdir ki, bu da 2018-ci ilə müqayisədə 1,1 dəfə çoxdur. Eyni zamanda, 2019-cu ildə xarici dövlətlərlə ticarətdə idxalın həcmi 13667,3 milyon ABŞ dolları, ixracın həcmi isə 19635,6 milyon ABŞ dolları təşkil etmiş və bu sahədə Azərbaycan 177 ölkə ilə əlaqə qurmuşdur.

Hazırda ixracın coğrafi strukturunun əsas hissəsini (yarıdan çoxu) Avropa ölkələri ilə beynəlxalq ticarət əlaqəsi təşkil edir. Dünya bazarında xammalın qiymətlərinin qeyri stabil və aşağı düşmə meylinə malik olmasını nəzərə alsaq, bu vəziyyətin qənaətbəxş olmadığını görmək olar. Bu xarici ticarət əməliyyatlarının effektivliyini azaldır və ölkənin ticarət balansının vəziyyətini pisləşdirir. Buna görə də əmtəə ixracı siyasətinin dəyişdirilməsi, xammalın işlənməsi dərəcəsinin artırılması, hazır məhsul istehsalının və onların ixracdakı xüsusi çəkisinin artırılması obyektiv zərurətə çevrilmişdir. Bu problem istehsalın strukturunun dəyişdirilməsi, onun son fazaya müasir hazır məhsul istehsalına çatdırılması nəticəsində aradan qaldırıla bilər. Bütün bunlar həm daxili resursların, həm də xarici maliyyə və texniki yardımın cəlb olunması ilə həyata keçirilə bilər.

2013-2019-cü illər üzrə məlumatların təhlili göstərir ki, ölkəyə idxal olunan məhsullar həm çox çeşidliliyi, həm də hazır məhsul olması ilə seçilir. Təhlil dövründə ölkənin idxalının strukturunda ən çox xüsusi çəkiyə sərbəst dövrəli valyuta ilə hesablaşmalar malik olmuşdur ki, bu da əməliyyat növləri üzrə ümumi həcmə 52,7%-ni təşkil edir [3].

Aparılan təhlillər göstərir ki, xarici ölkələrdən idxal olunan məhsulların böyük bir hissəsini Azərbaycanda istehsal etmək olar ki, bu da ölkənin idxaldan asılılığının azalmasına səbəb ola bilər. Ölkədən ixrac olunan məhsulların strukturu idxalın strukturundan köklü surətdə fərqlənir, təhlil dövründə bu göstəricinin tərkibində mineral yanacaq, sürtkü yağları, neft məhsullarının xüsusi çəkisi 81,4%-dən artaraq 92,7% çatmışdır [3].

Eyni zamanda aparılan təhlillər göstərir ki, Azərbaycan Respublikasının ixrac etdiyi məhsulların demək olar ki, əksəriyyəti xammal və yarımfabrikat məhsullardır. Qeyd edək ki, ölkədən ixrac edilən xammalı (pambıq, fındıq və qoz, neft və s.) son məhsul istehsalına çatdırmaqla daha çox gəlir əldə etmək mümkündür.

Respublikamıza idxal olunan məhsulların ölkələr üzrə xüsusi çəkisinin müəyyənəndirilməsi xüsusi maraq doğurur (cədvəl 2). Azərbaycana Avropa regionu ölkələrindən idxal olunan məhsulların xüsusi çəkisi 6,2% yüksəlmiş, Asiya, Amerika və Afrika regionu ölkələrində isə müvafiq olaraq 1,6%; 3,2% və 1,6% azalmışdır. Həmçinin Okeaniya ölkələrində idxalın xüsusi çəkisi müqayisə dövründə 0-dan 0,4% yüksəlmişdir. Avropa regionu ölkələrindən ölkəmizə idxal olunan məhsulların xüsusi çəkisində 2013-cü ilə müqayisədə 11,5% artım müşahidə edilmişdir.

Məlumatların təhlili göstərir ki, son illərdə ölkəmizdə xarici ticarət dövriyyəsinin ən çox həcmi MDB ölkələrinin payına düşür ki, bu da ümumi xarici ticarətin 2015-ci ildə 11,3%-ni, 2019-

cu ildə isə 13,8% təşkil etmişdir. Bu ölkələr içərisində ən çox ticarət dövriyyəsi Rusiya Federasiyasının payına düşür və bu da 2019-cu ildə 9,1% təşkil etmiş və 2015-ci ilə nisbətən 0,65% çox olmuşdur. Müqayisə edilən göstərici üzrə MDB ölkələri içərisində 2-5-ci sıralarda

Cədvəl 2

Azərbaycanda idxalın coğrafiyası üzrə xüsusi çəki, faiz

Coğrafi regionlar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Avropa	54	57,2	58,0	61,0	64,7	61,2	60,2
Asiya	39,9	35,7	35,3	35,8	29,8	32,7	38,3
Amerika	4,1	4,6	4,4	1,4	4,3	5,1	0,9
Afrika	2,0	2,5	2,3	1,8	1,2	1,0	0,4
Okeaniya	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2

Mənbə: DSK-nın məlumatları əsasında müəllif tərtib etmişdir

Ukrayna, Qazaxstan, Belarus və Türkmənistan yerləşir. Dünya ölkələri üzrə 2019-cu ilin göstəricilərinin müqayisəli təhlilindən müəyyən etmək olar ki, Azərbaycanın xarici ticarət əlaqəsində ən yüksək xüsusi çəkiyə İtaliya malikdir ki, bu göstərici ümumi xarici ticarətin həcmnin 18, 04%-nə bərabərdir. Onu da qeyd edək ki, 2019-cu ilin göstəricilərində ölkəmizin ümumi beynəlxalq ticarətində qardaş Türkiyənin payı 13,54% təşkil etməklə ikinci sırada yer almışdır.

Azərbaycan Respublikasından ixrac olunan məhsulların xüsusi çəkisində İtaliya ilə olan ticarət əlaqələrinin üstünlük təşkil etməsi əsasən neft və neft məhsullarının ixracı ilə bağlıdır.

Nəticə

Tədqiqatda Azərbaycan Respublikasının xarici ticarət əlaqələrinin tənzimləmə sistemi, onun problemləri və təkmilləşdirilməsi istiqamətləri araşdırılmış, aşağıdakı nəticə və ümumiləşdirilmiş təkliflər əldə edilmişdir:

Xarici iqtisadi əlaqələrin düzgün təşkili ölkələrin əhalisinin iqtisadi və sosial durumunun yaxınlaşmasında mühüm rola malikdir. Beynəlxalq ticarətdə, o cümlədən də xarici iqtisadi əlaqələrin qurulmasında uzun illərdən bəri bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan iki meyl – beynəlxalq ticarətin liberallaşması və proteksionizmin (himayədarlığın) dərinləşməsi ilə müşahidə edilir.

Dünyada inkişaf edən beynəlmiləl ticarət-iqtisadi və maliyyə əlaqələri proteksionizmin məhdudlaşdırılmasını tələb etsə də, böhran meylləri və dünya təsərrüfat əlaqələri sisteminin hər bir iştirakçısının mövqelərinin zəifləməsi zamanı ticarətin liberallaşdırılması kursunda müəyyən «kənarlaşmaların» ortaya çıxmasına imkan yaradır.

İqtisadi qloballaşmanın təsiri nəticəsində son illərdə sənayecə inkişaf etmiş ölkələrin məqsədyönlü və sistemli, ardıcıl təzyiq və təsirləri nəticəsində bir qayda olaraq beynəlxalq ticarətin liberallaşması meyli üstünlük təşkil etsə də, əksər ölkələr, xüsusi ilə də iqtisadi və siyasi güc mərkəzləri özlərinin xarici (beynəlxalq) ticarət-iqtisadi diplomatiyalarında iqtisadi amilləri və iqtisadi təzyiqləri (müxtəlif forma və metodlarda) proteksionist tədbirlər kimi tətbiq etməyə üstünlük verirlər.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, “Qanun”-2014, s.48
2. V.Ə.Rüstəmov “Qafqaz və Orta Asiya Ölkələrin Dünya İqtisadiyyatına integrasiyasında ticarət və investisiya əlaqələrinin təhlili”Azərbaycanda iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi xüsusiyyətləri, Elmi əsərlər toplusu Bakı 2004-ci il.
3. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları. Bakı.2020: www.stat.gov.az
4. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin rəsmi internet saytı: www.economy.gov.az
5. Azərbaycan Respublikası Regionların Sosial-İqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2014-2018-ci illər). Bakı, Nurlar-2014.

6. Altay ismayilov, Ayaz Zeynalov “Gelişmekte olan ülkelerin iktisadi kalkinmasinda diř ticaretin rolü: Azərbaycan deęerlendirmesi” Journal of Azerbaijani Studies, s.593
7. <https://www.cbar.az/page-43/external-sector-statistics>

Виляят Исмайллов, Хагани Мамедов

ОСНОВНЫЕ ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В АГРАРНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Резюме

В статье определены основные приоритеты развития внешнеэкономической деятельности в аграрной экономике.

Отмечается, что важную роль в сближении экономической и социальной ситуации населения страны играет правильная организация внешнеэкономической деятельности и две взаимосвязанные тенденции в международной торговле-либерализация международной торговли и углубление протекционизма.

Цель - развитие внешнеэкономической деятельности в аграрной экономике и определение ее приоритетов.

Методология-при проведении анализа в исследовании использован метод экономико-статистического анализа.

Результаты исследования-большинство стран предпочитают применять в своей внешнеторговой дипломатии экономические факторы и экономическое давление в качестве протекционистских мер.

Ключевые слова: аграрная экономика, международная торговля, деятельность, приоритеты.

Vilayat İsmayilov, Haqanı Mammadov

MAIN PRIORITIES FOR THE DEVELOPMENT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY IN THE AGRICULTURAL ECONOMY

Summary

The article defines the main priorities for the development of foreign economic activity in the agricultural economy.

It is noted that an important role in bringing together the economic and social situation of the country's population is played by the correct organization of foreign economic activity and two interrelated trends in international trade-the liberalization of international trade and the deepening of protectionism.

Purpose-development of foreign economic activity in the agricultural economy and determination of its priorities.

Methodology-the study uses the method of economic and statistical analysis.

Findings-most countries prefer to use economic factors and economic pressure as protectionist measures in their foreign trade diplomacy.

Keywords: agricultural economy, international trade, activities, priorities.

Rəyçi: AƏSMA-nın “İqtisadiyyat və idarəetmə” kafedrasının professoru F.F. Möhbəliyev
Qəbul edilib: 12.04.2020